

Laima BUDZINAUSKIENĖ, Rasa MURAUSKAITĖ

Valentinas Bakfarkas (1506?–1576): istoriografija ir biografijos faktų interpretacijos

*Valentin Bakfark (1506?–1576): The Historiography and
Interpretation of Biographical Facts*

Anotacija

Valentinas Bakfarkas (Balint Bakfark, 1506?–1576) – XVI a. kompozitorius ir liutnininkas, dirbęs Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Nors beveik visa Bakfarko kūryba yra išlikusi, muziko biografija vis dar kupina neaiškumų ir nuolat sulaukia gausybės interpretacijų. Straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas muziko istoriografijos apžvalgai ir svarbiausių biografijos momentų rekonstrukcijai. Akcentuojami ne atskiri Bakfarko gyvenimo faktai, bet egzistuojančios skirtingos jų interpretacijos, vertinamas jų patikimumas. Publikacijoje aptariami reikšmingiausi Vakarų Europos ir Lietuvos mokslininkų darbai, skirti Bakfarko gyvenimo ir kūrybos tyrinėjimams. Remiantis jais, iškeliami biografijos problematika, analizuojamas įvairus Bakfarko vertinimas XVI a. kontekste. Darbo tikslas – aptarti Bakfarkui skirtas studijas, pateikti ir palyginti abejotinų muziko biografijos duomenų interpretacijas, išnagrinėti įvairius Bakfarko vertinimus ir to priežastis, apžvelgti išlikusius šaltinius ir pateikti naujų įžvalgų.

Reikšminiai žodžiai: istoriografija, biografija, XVI amžius, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Vilnius, Valentinas Bakfarkas, tabulatūros, archyviniai dokumentai, muzikos rankraščiai.

Abstract

Valentin Bakfark (Balint Bakfark, 1506?–1576) was a composer and lutenist of the 16th century, who worked in the Grand Duchy of Lithuania. Although almost all works of Bakfark have survived, the musician's biography is still full of obscurities and is constantly enriched with various interpretations. This review focuses on the historiography and reconstruction of the most important elements of his biography. The study is not focused on separate facts of Bakfark's life, but on various interpretations whilst assessing the level of reliability. In addition, the most significant studies of Lithuanian and Western European historians, which are dedicated to the research of life and creative work of Bakfark, are discussed in this report. According to them, the main problems of the biography are raised and different evaluation of Bakfark in the context of the 16th century are analysed. The main purpose of this work is to discuss the studies dedicated to this composer, to introduce and compare the doubtful facts of interpretations of the musician's life, to analyse different levels of appreciation of Bakfark and its main reasons, to look over the remaining sources and give new insights.

Keywords: historiography, biography, 16th century, the Grand Duchy of Lithuania, Vilnius, Valentin Bakfark, tablatures, archival documents, musical manuscripts.

Istorinių asmenybių biografijų atkūrimas yra sudėtingas procesas: antriniuose šaltiniuose aptinkami faktai sunkiai įrodomi, susipynę su subjektyviomis nuomonėmis, o išlikusių pirminių dokumentų interpretacijos dažnai prieštarauja vienos kitoms. Ši problema neišvengiama, nes meno kūrinys, vadinasi, ir menininko biografija, negali egzistuoti be suvokėjo / klausytojo / vertintojo. Nors yra tokių teorijų kaip *kritinis monizmas* (Budrytė, 2012), ginančių tik vieną teisingą interpretaciją, paremtą objektyvumo ir teisingumo principais, praktika rodo, kad ši utopija nėra įmanoma. Biografijos šaltinių patikimumas pasidaro dar problemiškesnis, kai kalbama apie muzikus, gyvenusius prieš kelis šimtus metų. Be to, restauruojant menininko biografiją svarbu nepamiršti gyvenimo faktų ir kūrybos paralelių.

Valentinas Bakfarkas (1506?–1576) – neabejotinai ryškiausias XVI a. kompozitorius ir liutnininkas, gyvenęs ir dirbęs Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK). Lietuvos ir Lenkijos muzikos istorijoje buvo ryškūs

ir muziko amžininkai: vokalinės muzikos kūrėjas Vaeolvas Šamotulietis (Venceslaus Samotulinus, 1524?–1560?), poetas ir kompozitorius Kiprijonas Bazilikas (Ciprianus Siradiensis, 1535?–1591?) ir paties Bakfarko mokiniu vadinamas Kristupas Klabonas (Cristophorus Clabon, 1550?–1616?), bet nė vienas jų nebuvo taip gerai žinomas LDK ir Vakarų Europoje. Bakfarkas svarbų pėdsaką paliko net šešių Europos valstybių muzikos istorijoje: Lietuvos, Lenkijos, Vengrijos, Austrijos, Italijos ir Prancūzijos.

Lietuvoje reikšmingų darbų apie Bakfarką paskelbė muzikos istorikė Jūratė Trilupaitienė. Minėtinas jos straipsnis „Valentinas Bakfarkas Lietuvoje“ (Trilupaitienė, 1984); įdomių faktų apie galimą muziko artimą bendravimą su Mikalojumi Radvila Juodoju (1515–1565) muzikologė pateikė habilitaciniame savo darbe „Lietuvos bažnytinė muzika: konfesinių sąjūdžių poveikis jos raidai“ (Trilupaitienė, 1999). Istorikės Raimondos Ragauskienės straipsnyje „Vengrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Aleksandro

1 pav. Liono liutnios tabulatūra, titulinio lapo fragmentas: graviūra, kurioje (tikėtina) vaizduojamas pats Valentinas Bakfarkas (1553)

Jogailaičio ir Stepono Batoro laikais (1492–1586)“ (Raugauskienė, 2008) ir mokslo studijoje „XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė“ (Raugauskienė, 2010) taip pat kalbama apie vengrų liutnininką. Naujų išvalgų randame leidinyje „Valentinas Bakfarkas: Žygimanto Augusto dvaro liutnininkas“, kurį sudaro liutnininkui skirti ir atminimo vakare skaityti pranešimai (*Valentinas Bakfarkas*, 2012). Bakfarko Krokuvos tabulatūros prakalbą į lietuvių kalbą išvertė Sigitas Narbutas (Narbutas, 2012); dar vieną vertimo variantą yra pateikusi Eleonora Buožytė¹.

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje pasirodė darbų, skirtų Bakfarko asmenybei ir kūrybai. Tai lenkų muzikos istorikų Alexanderio Przewdzieckiego („Jagellonki Polskie“, 1882), Ladislavo Swiezawskiego („Tygodnyk illustrowany“, 1882), Alexo Polinskio („Echo muzyczne“, 1887), Henryko Opienskiego (1870–1942)² darbai³. Nors su daug faktų, kuriuos paskelbė Opienski, dabar polemizuojama, šio muzikologo veikalai yra vieni svarbiausių ankstyvųjų Bakfarko asmenybės ir kūrybos darbų, kuriais rėmėsi ir iki šiol remiasi daugelis vengrų liutnininko veiklos tyrimų. Ypač minėtini „Bekwark lutnista“ („Liutnininkas Bakfarkas“) (Opienski, 1906) ir „Beiträge zu Valentin Bakfark’s Leben und Werk“ („Prisilietimas prie Valentino Bakfarko gyvenimo ir kūrybos“) (Opienski, 1914). Kaip tik šis lenkų muzikos istorikas, interpretuodamas keletą Bakfarko laiškų, iškėlė hipotezę, kad Bakfarkas reguliariai teikė informaciją Prūsijos kunigaikščiui Albrechtui Brandenburgiečiui (1490–1568), buvo jo „politinis agentas“ (Haraszi, 1929, p. 167). Ši nuomonė, ypač plačiai paplitusi ir tapusi legenda, XX a. paskutiniame ketvirtyje buvo paneigta vengrų muzikologų Istváno Homolyjos, Peterio Kiraly’io, lietuvių muzikologės Trilupaitienės ir istorikės Ragauskienės.

Vieną svarbiausių ankstyvųjų studijų apie Bakfarką parašė Louisas Kayzeris; jis šia tema Vienos universitete apgynė daktaro disertaciją. Austrų muzikos istorijai skirtos didžiulės studijos „Monuments de musique austrichiens“

(„Austrų muzikos monumentai“) viename tomu, kuriame rašoma apie muziką liutniai, straipsnį apie Bakfarką rašęs Adolphas Kocirczas daugiausia rėmėsi čia minėto Kayzerio disertacija (Haraszi, 1929).

Iš XX a. pirmos pusės muzikos istorikų, studijavusių Bakfarko gyvenimą, būtina išskirti vengrų muzikologą Ottą Gombosi. Jo, kaip ir Opienskiego, darbai tapo pagrindu kitų mokslininkų studijoms apie vengrų liutnininką. 1926 m. pasirodė šio muzikos istoriko straipsnis „Valenti Bekfark w Polsce“ („Valentinas Bakfarkas Lenkijoje“) (Gombosi, 1926), o 1935 m. Gombosi išleido monografiją „Bakfark Balint elete es muvii“ („Balinto Bakfarko gyvenimas ir darbas“) (Gombosi, 1935), kurioje publikuota išlikusių pirminių šaltinių medžiaga⁴.

XX a. paskutiniame ketvirtyje atskleista nemažai naujų faktų, susijusių su Bakfarku, ir iškelta naujų hipotezių. Daugiausia šioje srityje darbuosė vengrų muzikologai Homolyja, Kiraly’is ir Dánielis Benko. Pirmiausia verta paminėti du „Opera Omnia I: The Lyons Lute-Book (1553) by Valentin Bakfark“ („Opera Omnia I: Valentino Bakfarko Liono liutnios knyga (1553)“) ir „Opera Omnia II: Das Lautenbuch von Krakau (1565) by Valentin Bakfark“ („Opera Omnia I: Valentino Bakfarko Krokuvos liutnios knyga (1565)“) rinkinius, parengtus Homolyjos ir Benko. Juose yra trumpa liutnininko biografija vengrų, vokiečių ir anglų kalbomis, pateikta visa Bakfarko kūryba, publikuojami Liono ir Krokuvos liutnios tabulatūrų faksimilių fragmentai („Opera Omnia I“, 1976; „Opera Omnia II“, 1983). 1984 m. pasirodė Homolyjos monografija „Valentine Bakfark. Lutenist from Transylvania“ („Valentinas Bakfarkas. Liutnininkas iš Transilvanijos“) (Homolyja, 1984). Joje Homolyja daugiausia remiasi Gombosi knyga, tačiau čia muzikologas polemizuoja su kai kuriais savo pirm-tako pateiktais faktais. Monografijos recenzentų nuomone, Homolyja pateikė mažiau pirminių šaltinių, o tai sumenkino jos vertę (Spencer, 1986, p. 82; Skei, 1981, p. 678).

Pastaruoju metu vienas svarbiausių Bakfarko asmenybės ir kūrybos tyrinėtojų yra vengrų muzikos istorikas Kiraly'is (Kiraly, 1991, 1995).

Kadangi Bakfarko gyvenimas susijęs su kelių valstybių muzikos istorija, tai ryškiai atsispindi ir jo asmenybės bei kūrybos recepcijoje. Laimė, išlikusi bene visa liutnininko kūryba, tačiau argumentuotų lyginamųjų Bakfarko ir kitų jo amžinininkų muzikų kūrinių analizių nėra. Dar daugiau, kaip teisingai pastebi muzikologas ir liutnininkas Robertas Spenceris, neegzistuoja jokie garso įrašai, leidžiantys įsitikinti, kad taip aukštinamas „virtuoziškas Bakfarko skambinimas“ nėra tik fikcija (Spencer, 1986, p. 82).

Svarbiausias ir ryškiausias Bakfarko muzikinės veiklos laikotarpis neabejotinai buvo tarnystė Lenkijos karaliui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Augustui (1520–1572). 1549–1566 m. laikotarpis ypatingas tuo, kad visos žinomos Bakfarko kompozicijos buvo sukurtos dirbant Lietuvos ir Lenkijos valdovui, aptariamam metu buvo išleisti ir abu muziko kūrinių rinkiniai. Tad ne veltui daugumą ankstyvųjų studijų, skirtų šiam liutnininkui, parašė lenkų muzikos istorikai. Lenkijoje Bakfarkas tapo legenda, „mažuoju vengru“, „vengrų Orfeju“ (Haraszti, 1929, p. 159). Lenkų muzikologų darbuose buvo paplitęs legendinis Bakfarko mirties įvaizdis, esą jis staigiai mirė skambindamas liutnia: akomponuojant netyčia suskambo disonansas, liutnia iškrito iš rankų, o lūpos nebeįstare nė žodžio... Prie šio Bakfarko mirties įvaizdžio prisidėjo poeto Jano Kochanowskio (1530–1584) eilės, kuriose teiraujama: „Kas išdrįs paimti liutnią po Bakfarko?“ (Trilupaitienė, 1984, p. 18). Laisvai interpretuodamas legendą, lenkų poetas Dominikas Magnuszewskis (1810–1845) parašė poemą „Bekwark lutinista“ („Liutnininkas Bakfarkas“). Anot muzikologo Lionelio de la Laurencie, Žygimantas Augustas labai artimai bendravo su Bakfarku, nevengė jam atskleisti net valstybės paslapčių, vadinasi, nepaprastai gerbė muziką, kaip ir jo dėdė Prūsijos kunigaikštis Albrechtas Brandenburgietis (Laurencie, 1928). Pats Bakfarkas savo antrojo kūrinių rinkinio prakalboje tvirtina, kad jį išleisti paskatino valdovas, taip išreikšdamas pagarbą Žygimantui Augustui.

Žvelgiant į istoriografiją tampa akivaizdu, kaip mokslininkai įvairiai interpretuoja Bakfarko svarbą XVI a. skirtingų šalių muzikos kontekste. Lenkų muzikos istorijai Bakfarkas buvo ypač svarbi persona, suteikianti daugiau įtakingumo XVI a. šalies muzikinei padėčiai Europos kontekste. Kai kurie lenkų muzikologai net norėjo liutnininką savotiškai „savintis“: kai austrų leidinyje „Monuments de musique austriens“ daug dėmesio buvo skirta Bakfarko kūrybai, Opienskis išreiškė nepasitenkinimą, tvirtindamas, kad liutnininko kūrinių vieta yra tarp lenkų muzikos monumentų (Haraszti, 1929, p. 159).

Bakfarkui Lietuvos muzikos istorijoje skiriamas taip pat didelis vaidmuo, nors, kaip jau buvo minėta, beveik

visų studijų apie šį muziką autorystė priklauso muzikologei Trilupaitienei ir istorikei Ragauskieni. Natūralu, kad esant tiek nedaug žmonių, tyrinėjančių šio liutnininko biografiją ir kūrybą, lietuviškos istoriografijos nuomonė apie Bakfarką yra gana vienpusiška: jis laikomas ypač svarbiu, talentingu, pripažintu muziku, skleidusiu inovatyvią estetinę mintį LDK. Trilupaitienė teigia, kad liutnininkas buvo nepaprastai svarbus naujųjų muzikinių idėjų šauklis (*Opera Lietuvos...*, 2010, p. 11). Kitame muzikologės darbe rašoma, kad Bakfarkas „buvo gerai susipažinęs su to meto nauja veržlia Italijos muzikinės estetikos mintimi“ (Trilupaitienė, 2002, p. 68). Šios interpretacijos akivaizdžiai siejasi su paties muziko Krokuvos liutnios tabulatūros prakalboje išdėstytomis idėjomis. O daugumos Vakarų Europos muzikologų nuomone, Bakfarkas nepasižymėjo ypatingu originalumu; atvirksčiai – buvo net kiek per daug veikiamas tradicijų (Laurencie, 1928, p. 121; Spencer, 1986, p. 82). Šiuo požiūriu lietuvių autorių formuojama nuomonė rezonuoja su lenkų ir vengrų muzikos istorikų recepcija.

1928 m. išleistoje Laurencie studijoje „Les Luthistes“ („Liutnininkai“) minima, kad XVI a. Lenkijoje svarbiausias muzikas buvo Bakfarkas (Laurencie, 1928). Autorius tvirtina, kad jis buvo su niekuo nepalyginamas atlikėjas ir kompozitorius, sulaukęs europinės šlovės. 1565 m. Bakfarko kompozicijų rinkinį Laurencie vertina ypač gerai ir teigia, kad kurdamas jas kompozitorius pranoko visus amžininkus. Vis dėlto gana dviprasmiškai skamba studijoje išsakyta nuomonė, kad, rašydamas fantazijas, liutnininkas „išliko visiškai nepriklausomas, nesilaikydamas jokio plano ir visiškai negerbdamas formos, taip tarsi rodydamas savo ugningą temperamentą“ (Laurencie, 1928, p. 125).

Reikia pasakyti, kad vengrų muzikologai Homolyja, Benko, Kiraly'is taip pat nevengia Bakfarko apibūdinti kaip „vieno ryškiausių XVI amžiaus muzikų“, o Skei vadina jį „vieninteliu vengrų muziku, kuris gyvas būdamas turėjo bent kažkokią reputaciją“ (Skei, 1981, p. 678). Įdomi Homolyjos hipotezė, teigianti, kad Bakfarkas galėjo būti Milano, bene ryškiausio XVI a. liutnininko, mokinys (Homolya, 1984). Kiraly'is teigia, kad „stereotipinių formuliu naudojimas, tipiškas daugumai to laikotarpio liutnininkų, neaptinkamas jo [Bakfarko – *aut. past.*] kūriniuose (išskyrus kadencijas)“ (Kiraly). Muzikologas taip pat tvirtina, kad Bakfarko kompozicijos yra sudėtingos atlikti dėl aukštos kairės rankos pozicijos ir dažnai naudojamos *barre* pirštuotės⁵. Su tuo sutinka ir Skei, jis tvirtina, kad liutnininkas nekomponavo pagal tradicinius modelius, tačiau jo muzikinis skonis esą buvęs gana konservatyvus, žvelgiantis į praeitį (Skei, 1981, p. 678). Tokia mintis oponuoja Lietuvoje paplitusiai nuomonei, kad Bakfarko idėjos buvo inovatyvios, net pranašavusios Baroko epochos pradžią (Trilupaitienė, 2002).

Vienas svarbiausių Bakfarko kūrybos tyrėjų Benko tvirtina, kad šio muziko intavoliacijos pasiekė didžiausias žanro aukštumas ir tobulumą (Benko, 1972). Šį drąsų

teiginį jis argumentuoja tuo, kad Bakfarko intavoliacijose stengiamasi nenuolti nuo originalo, nenaudoti perteklinės ornamentacijos, betikslinio virtuozizmo. Kitame straipsnyje Benko muziko stiliaus ypatumams priskiria paprastumą ir aristokratiškumą, kurie esą leidžia Bakfarko kūrinius vadinti „meistro rankų darbu“ (Benko, 1975, p. 297). Vis dėlto komparatyviai pažvelgus į vengrų muziko ir kitų XVI a. liutnininkų kompozicijas, Benko minimi bruožai galėtų būti pritaikyti daugumai kūrėjų.

Vengrų muzikologas Phillipe'as Autexier žarsto Bakfarkui pagyras, pasakodamas apie legendinę liutnininko šlovę, lygina jį su vengrų romantizmo kompozitoriumi ir pianistu virtuozu Ferencu Lisztu (1811–1886) (Autexier, 1980). Paralelių galima įžvelgti žinant, kad abu jie buvo savo amžiaus populiariausių instrumentų – atitinkamai liutnios ir fortepijono – virtuozai. Vis dėlto muzikologas tvirtina, kad Bakfarkas pasižymėjo konservatyvumu, virtuozizmo vengimu, tačiau visi jo kūriniai – techniškai sudėtingi. Homolyjos monografiją recenzavęs Arthuras Nessas sako, kad 1553–1603 m. Bakfarko kūriniai aktyviai plito žemėse aplink Alpių kalnus ir buvo vieni profesionaliausių XVI a., pamažu išsivadavę iš grojimo plektu praktikos (Ness, 1988, p. 478).

Robertas Spenceris, taip pat recenzavęs Homolyjos monografiją, bene negatyviausiai vertina Bakfarką. Jo teigimu, nėra jokio pagrindo vengrų liutnininką vadinti vienu ryškiausių XVI a. muzikų ir tvirtinti, kad jis užima svarbią vietą Europos muzikos istorijoje (Spencer, 1986). Muzikologo nuomone, negerai, kad Homolyja apie Bakfarką nuolat rašo su artistiniu idealizmu, stokodamas objektyvios nuomonės. Spenceris tikina, kad negalima Bakfarko lyginti su tokiais liutnios meno virtuozais kaip Milano ar Johnu Downlandu (1563–1626); geriausiu atveju galima jį vadinti „antrojo rango muziku“ (Spencer, 1986, p. 82). Jis taip pat neigia ir ypatingą muziko kūrinių sudėtingumą.

Muzikologė Diana Poulton, sutikdama su daugumos vengrų tyrėjų nuomone, tvirtina, kad Bakfarkas buvo gerai žinomas ir mėgstamas už Vengrijos ribų, tą rodo jo kūrinių įtraukimas į skirtingus XVI a. pabaigos–XVII a. pradžios liutnios muzikos rinkinius (Poulton, 1977, p. 411). Vis dėlto muzikologė šiek tiek sumenkina paties Bakfarko sudarytų tabulatūrų svarbą, teigdama, kad pastarieji rinkiniai „tebuvo paveikti rimtesnių italų kompozitorių kolekcijų“ (Poulton, 1977, p. 412).

Howardas Mayeris Brownas apžvalgoje, skirtoje liutnininko Alberto da Ripos (1500?–1551) kūrinių rinkiniui, Bakfarką vadina „didžiu savo laikotarpio virtuozu“ (Brown, 1976, p. 442). Muzikologas mini vengrų liutnininką greta Milano ir Vincenzo Capirolos (1474–1548). Su Milanu Bakfarkas lyginamas ir Joelio Newmano studijoje, skirtoje Renesanso ir Baroko epochų liutnios muzikai ir Karlo Scheito (1909–1993) gitaros kompozicijoms. Čia Bakfarkas pristatomas kaip imitacinės faktūros fantazijų kūrėjas (Newman, 1956, p. 56). Laszlas Zolnay'us vadina Bakfarką

„žinomu XVI amžiaus Europos muziku ir kompozitoriumi“ (Zolnay, 1967, p. 113), kuris iš Budos miesto iškeliavo į platųjį pasaulį. Muzikologas Zoltanas Falvy'is teigia, kad vengrų liutnininkas buvo vienas pirmųjų kompozitorių, pradėjusių rašyti fantazijas ir ričerkarus solo instrumentams (Falvy, 2002, p. 209). Dar viena vengrų muzikologė Agnes Dobszay studijoje „Dossiers sur la hongrie“ („Vengrų muzikos istorija“) apie Bakfarką atsiliepia ypač pagarbiai, teigdama, kad jis buvęs puikus liutnininkas ir kompozitorius, pelnęs Europos monarchų pagarbą ir poetų dėmesį, padaręs didelę įtaką vengrų instrumentinės muzikos raidai (Dobszay, 2001, p. 4). Laszlas Jamboras 2013 m. pradžioje pasirodžiusiame straipsnyje tvirtina, kad Bakfarkas buvo plačiai pripažintas virtuozas, laukiamas visuose Europos dvaruose, neblėstančio grožio kūrinių autorius (Jambor, 2013, p. 37).

Apžvelgus skirtingų šalių mokslininkų istoriografiją tampa akivaizdu, kad, nors kai kurie muzikos istorikai ir buvo skeptiški, dauguma sutartinai teigia Bakfarko svarbą XVI a. Europos muzikos istorijai.

Duomenų apie Bakfarko gyvenimą randama labai mažai. Išnagrinėjus įvairių autorių tekstus paaiškėjo, kad egzistuoja keli muziko biografijos faktai, kurių patikimumas vis dar yra miglotas, taip pat daug skirtingų tų pačių įvykių versijų ir interpretacijų. Pagrindiniais Bakfarko biografijos klausimais būtų galima įvardyti šiuos:

Bakfarko gimimo data

Bene iki XX a. paskutinio ketvirčio vienareikšmiškai teigta, kad Bakfarkas yra gimęs 1506–1507 m. Šią gimimo datą pateikia Laurencie (Laurencie, 1928, p. 121), Haraszi (Haraszi, 1929, p. 162), Skeit (Skei, 1981, p. 678), Homolyja (Homolya, 1980; 1984, p. 12), šie metai minimi Falvy'io studijoje (Falvy, 1987, p. 98), Nesso recenzijoje (Ness, 1988, p. 478), Trilupaitienės ir Ragauskienės darbuose (Trilupaitienė, 2007, p. 17; Ragauskienė, 2010, p. 37). Brasovo miesto archyvaras Gernotas Nussbächeris 1984 m. pateikė naują versiją, esą Bakfarkas yra gimęs tarp 1526 ir 1530 m. (Nussbacher, 1984, p. 140). Su ja sutinka Kiraly'is (Kiraly) ir Endris Deakas (Deak, 2012).

Šie du skirtingi galimos gimimo datos intervalai grindžiami dviem faktais. Ilgai manyta, kad Bakfarkas gimė 1506–1507 m. laikotarpiu, nes Paduvos Šv. Lauryno kapinėse buvusio, tačiau neišlikusio atminimo akmenyje esą buvo iškaltas epitafijos tekstas, minintis Bakfarką, mirusį 1576 m., sulaukus 69-erių. Šis neišlikęs paminklinis akmuo buvo įdėtas į 1701 m. išleistą Jacobo Salomonijaus knygą „Urbis Patavinae inscriptiones sacrae...“ („Paduvos miesto šventi užrašai...“). Antrasis liutnininko gimimo datų intervalas remiamas Brasovo⁶ (gimtojo Bakfarko miesto) archyvaro Nussbacherio rastu dokumentu, kuriame rašoma, kad 1536 m. miesto taryba skyrė pinigų liutnininko ir jo

sūnaus kelionei pas Vengrijos karalių Joną I Zapoliją (Nussbacher, 1984, p. 142). Šis dokumentas įžiebė diskusijas, po kurių padaryta išvada, kad šaltinyje, kuriame nėra užrašyta liutnininkų vardų, galbūt kalbama apie Bakfarką ir jo tėvą. Pats Nussbacheris, remdamasis rastu šaltiniu, teigia, kad liutnininkas gimė 1526–1527 m., o Kiraly'is jau linkęs manyti, kad Bakfarkas gimė 1530 m.

Vis dėlto tiksliai Bakfarko gimimo data iki šiol nėra patvirtinta. Žvelgiant į šaltinius, kuriais remiantis daromos prielaidos apie liutnininko gimimo metus, abiem tinkamas žodis *abejotina*. Atminimo lentos epitafija buvo sunaikinta XIX a. pradžioje, tada, kai dar nebuvo rašomos Bakfarko asmenybės studijos; tad „Urbis Patavinae inscriptiones sacrae...“ vaizduojamas paminklinis akmuo su epitafija gali būti suvokiamas net ne kaip tiksliai iliustracija, o fantazija ta tema. Be to, Haraszti savo straipsnyje teigia, kad pati epitafija buvo gana sunkiai iššifruojama: „Šifruojant teko pavargti“ (Haraszti, 1929, p. 162). Bet kokių atveju lieka reali galimybė, kad šifruojant buvo padaryta klaida. O antrąją hipotezę pateikiantis Nussbacherio dokumentas leidžia tik interpretuoti.

Vardas ir pavardė (pavardės *Greff* kilmė)

Ankstyvuosiuose tyrimuose, susijusiuose su Bakfarku, įsivėlė klaida: ilgai buvo tikima, kad egzistavo du Bakfarkai – Valentinas ir Jonas. Ši klaida atsirado, kai 1603 m. Jeano Baptisto Besard'o (1567–1625) liutnios kūrinų rinkinyje „Thesaurus harmonicus“ buvo išspausdinta kompozicija „Phantasia Joannes Bacfart Hungari“ (Haraszti, 1929, p. 161). Du kompozitoriai Bakfarkai minimi ir Johanno Gottfriedo Waltherio leidinyje „Le Musiclexicon“ („Muzikų žodynas“) (Haraszti, 1929, p. 160), taip pat Etieno Bartaluso darbuose (Haraszti, 1929, p. 161). 1898 m. Michelis Brenetas pirmasis iškėlė hipotezę, kad antrasis Bakfarkas, vardu Jonas, buvo tiesiog Besard'o padarytos klaidos padarinys (Haraszti, 1929, p. 161).

Muzikologų ir istorikų darbuose randama bene 17 skirtingų Bakfarko pavardės variantų: *Bekwark*, *Bokwark*, *Barwark*, *Backfark*, *Bakffar* ir kiti (Ragauskienė, 2008, p. 3). Kai kur vietoj vardo *Valentin* aptinkamas vardas *Balint*: taip rašė Gombosi (Gombosi, 1935), Kecskesas (Kecskes, 1975), Falvy'is (Falvy, 1987). Keliuose šaltiniuose vardas *Balint* rašomas kartu su *Valentin*. Reikia pasakyti, kad *Balint* – vengriška liutnininko krikščioniško vardo *Valentin* forma, kurią dažniausiai vartoja vengrų autoriai, tačiau ji nėra randama pirminiuose šaltiniuose.

Pavardės *Greff*, kuri taip pat aptinkama darbuose apie Bakfarką, kilmė nėra aiški. Akivaizdu, kad antrąjį savo kūrinų rinkinį, publikuotą 1565 m., Bakfarkas pasirašė *Valentini Greffi Bakfarci*, pavardę *Bakfarci* užrašęs mažesnėmis raidėmis antroje titulinio lapo eilutėje, tarsi ji būtų ne tokia svarbi. Homolyja pateikia hipotezę, kad pavardė

2 pav. Liono liutnios tabulatūra, titulinio lapo fragmentas: Valentino Bakfarko (?) šeimos herbas (1565)

Greff galėjo būti žodžio *Graf* forma, kurią pats Bakfarkas pridėjo, kai Vengrijos karalius Jonas II jam suteikė didiko titulą. Pateikdamas šią versiją Homolyja polemizuoja su Gombosi nurodomu faktu, kad pavardę *Greff* nešiojo šeima, kuri Bakfarką įsivaikino, kai šis liko našlaitis (Gombosi, 1935, p. 73). Laurencie pristato Bakfarką kaip *Valentin Greff* (Laurencie, 1928, p. 120). Šis autorius rašo, kad pavardė *Greff* yra vokiška ir pats liutnininkas į ją pakeitė savo pavardę *Bakfark*. Tai abejotina, nes, kaip jau minėta, antrajame savo natų leidinyje muzikas pasirašo *Valentini Greffi Bakfarci*, naudodamas abi pavardes. Haraszti savo darbe visas anksčiau minėtas nuomones paneigia: pasak jo, *Graeff* buvo tikroji Bakfarko pavardė, o šios giminės palikuonys dar XX a. pradžioje gyveno Brasovo mieste (Haraszti, 1929, p. 162). Pasak autoriaus, egzistuoja keli pavardės *Greff* variantai: *Graff*, *Gereb*, *Greb* ir kiti. Abejotiną versiją pateikia muzikologė Poulton. Jos nuomone, Bakfarko brolis buvo vedęs moterį iš *Greff* šeimos (Poulton, 1977, p. 411). Kiraly'is teigia, kad „nuo 1565 metų Bakfarkas teikė pirmenybę pavardei *Greff* vietoj *Bakfark*“ (Kiraly), tačiau konkrečių tai argumentuojančių faktų nenurodo. Galima versija, kad pavardės pokytis buvo susijęs su antrąja liutnios tabulatūra arba 1566 m. suplanuotu staigiu pasitraukimu iš Vilniaus.

Bakfarko liutnios mokytojas

Iki šiol nėra tiksliai žinoma, kaip ir kur Bakfarkas mokėsi liutnios meno. Dauguma muzikologų sutaria, kad mokytojas greičiausiai buvo italas. Laurencie teigia, kad Bakfarkas mokėsi pas liutnininką Antonio Rotta (?–1549), dirbusį Paduvoje (Laurencie, 1928, p. 122). Haraszti teigimu, Bakfarkas liutnios meno pradėjo mokytis Budos mieste; šis faktas patvirtinamas Vengrijos karaliaus Jono II dotacijos Bakfarkui laišku, kuriuo jis liutnininkui dovana žemių ir mišką tuometėje Vengrijoje. Laiške rašoma, kad „karalius jį išmokė to, ko neišmokė liutnios meistras Budoje“ (Haraszti, 1929, p. 162). Haraszti, remdamasis 1525 m. dokumentais, spėja, kad Bakfarko liutnios mokytojas Budoje galėjo būti karaliaus Liudviko II liutnininkas Sigismondas (Žygimantas). Ši versija būtų visiškai atmesta, jeigu pasitvirtintų faktas, kad Bakfarkas gimė ne 1506–1507, o 1526–1530 m. Sutikdamas su Laurencie nuomone, Haraszti teigia, kad Bakfarkas išvyko į Paduvos universitetą, kur liutnios meno mokėsi pas vieną žymiausių italų liutnininkų Rottą (Haraszti, 1929, p. 163). Apie tai, kad Bakfarkas kurį laiką gyveno Budoje, rašo ir Zolnay'us (Zolnay, 1967, p. 113). Muzikologas Falvy'is patikslina laikotarpį, kada Bakfarkas gyveno Budoje – 1538–1549 m.; jo nuomone, Bakfarkas dirbo Vengrijos karaliaus rūmuose, kur mokytoju buvo italas Matthias Mariglianas, supažindinęs vengrų liutnininką su itališkąja liutnios ir nyderlandų polifonine kompozicine technika (Falvy, 2002, p. 209). Homolyja pateikia dar vieną versiją, kad liutnininkas mokėsi Romoje pas popiežiaus Leono X liutnininką Milano (Ness, 1988, p. 478). Jis taip pat teigia, kad Bakfarkas, viešėdamas Prancūzijos karališkuosiuose rūmuose, sutiko liutnininką Ripą, galimą Bakfarko mokytoją. Muzikologas daro prielaidą, kad vengrų liutnininko kūryba yra smarkiai paveikta kaip tik šių dviejų didžiųjų Renesanso epochos muzikų darbų (Homolya, 1984).

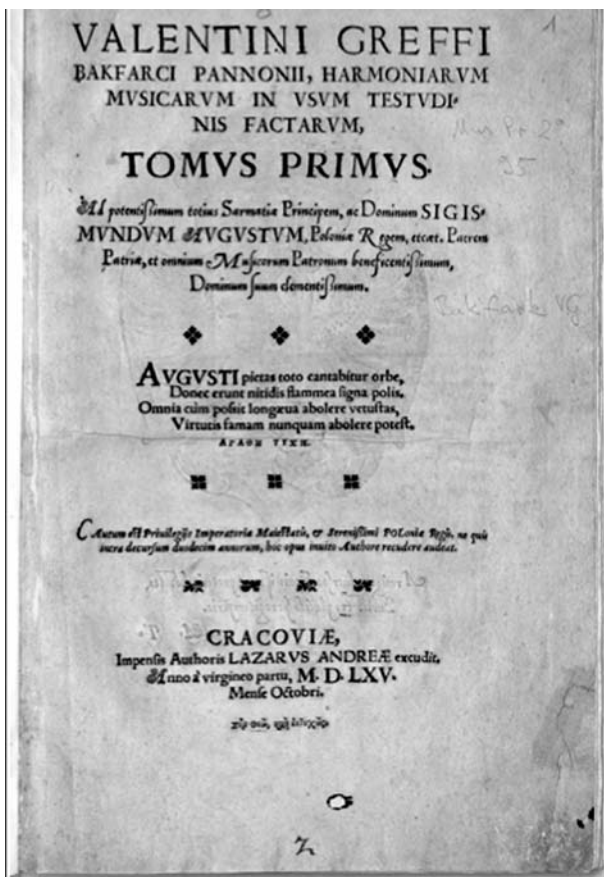
Bakfarko gyvenimo laikotarpis 1540–1549 m.

Istoriografiškai painiausias yra Bakfarko gyvenimo 1540–1549 m. laikotarpis: 1540 m. mirė Vengrijos karalius ir liutnininko globėjas Jonas I, o 1549 m. Bakfarkas pirmą kartą minimas Žygimanto Augusto dvaro aplinkoje. Egzistuoja dvi versijos: viena jų teigia, kad Bakfarkas 1540 m. išvyko į Italiją, kita – kad visą aptariamą laikotarpį tarnavo Vengrijos karaliaus našlei Izabelei Jogailaitei (1519–1559). Haraszti pateikė šių dviejų versijų sintezę: esą Bakfarkas po Budos išvyko mokytis į Italiją, Paduvos universitetą, o vėliau grįžo tarnauti Vengrijos karalienei (Haraszti, 1929, p. 162). Falvy'is tvirtina, kad 1538–1549 m. Bakfarkas dirbo Vengrijos karališkuosiuose rūmuose (Falvy, 2002, p. 209). Panašu, kad ši hipotezė yra artima tiesai, nes faktą patvirtina karaliaus Jono II aktas, minimas ir Haraszti, ir jau gerokai vėlesnėse Kiraly'io studijose (akte sakoma, kad

Bakfarkas daug metų tarnavo karalienei Izabelei Jogailaitei). Vis dėlto yra ir dar viena nuomonė, teigianti, kad po 1540 m. Bakfarkas turėjo bent jau trumpai lankytis Prancūzijoje ir susipažinti su vyskupu François de Tournonu, nes šiam liutnininkas dedikavo Liono kūrinių rinkinį („Opera Omnia II“, 1983, p. 12). Prielaidą, kad 1540–1549 m. Bakfarkas buvo Italijoje, patvirtinta Krokuvos liutnios tabulatūros prakalba, kurioje gausu ne tik itališkojo renesanso estetinės minties nuojautų, bet ir konkrečių užuominų apie šią šalį. Štai Bakfarkas rašo: „Iš Leono X⁷ muzikos menas sulaukė tokio pritarimo beigi palaikymo, kad tai jis šį meną iškėlė į pačias didžiausias aukštumas. Mat popiežius visokeriopai aprūpindavo ir palaikydavo muzikus, ir kadangi jo būta užvis labiau linkusio į dosnumą, tai muzikos dėstytojus šis vyras taip rėmė visomis įmanomomis dosnumo išraiškomis, kad dar jokių kitu laikotarpiu šis menas labiau neklestėjo – juk ta epocha davė gausybę iškiliausių muzikų, kurie ne tik po savęs paliko puikiausių kūrinių, bet ir patys pelnė dosnigausių apdovanojimų. Nuo jaunumės sekdamas jų pėdomis, aš visą gyvenimą praleidau puoselėdamas ir dailindamas šį meną, kaip kad Tu, šviesiausiasis karaliau, gali paliudyti, ir stropiomis pastangomis bei darbu, ypač Tavo globojamas, padariau taip, kad jei ir nepasiekiau pats viso, kas šiame mene, kiek jo priklauso skambinimui liutnia, yra puikiausio (nors tai ir bandžiau gausiai prakaituodamas padaryti), tai bent jau rūpestingai parodžiau būdą ir kelią, kad kiti juo galėtų sekti.“⁸

Leidėjo paieškos; kelionės po Europą ir rekomendacinis laiškas Philippui Melanchtonui⁹ (1497–1560)

Leidėjo pirmajam savo kūrinių rinkiniui „Intabulatura Valentini Transilvani Coronensis: liber primus“ (1553), sutartinai vadinamam Liono tabulatūra, Bakfarkas išvyko ieškoti jau po pirmojo apsilankymo Žygimanto Augusto karališkajame dvare 1549 m. Kelionės, užtrukusios net kelerius metus, detalės nėra žinomos. Įvairiuose šaltiniuose rašoma apie rekomendacinį laišką, adresuotą Philippui Melanchtonui (1497–1560); keisčiausia tai, kad bene kiekviename šaltinyje šio rekomendacinio laiško autoriumi įvardijamas vis kitas asmuo. Haraszti teigia, kad šį laišką liutnininkui parašė Janas Boneras (1462–1523), Krokuvos miesto pirklys ir karaliaus išdinininkas (Haraszti 1929, p. 165). Su šia rekomendacija nuvykęs pas Melanchtoną, Bakfarkas vėliau keliavo į Italiją, kur, spėjama, ir susipažino su arkivyskupu Tournonu (1489–1562)¹⁰. Iš Prūsijos kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio laiško, 1554 m. parašyto Žygimantui Augustui, turinio sprendžiama, kad Bakfarkas galėjo lankytis popiežiaus aplinkoje su arkivyskupu Tournono protekcija (Haraszti 1929, p. 167). Anot Haraszti, po apsilankymo Italijoje Bakfarkas atsidūrė Prancūzijoje, Liono mieste, greičiausiai norėdamas bendradarbiauti su leidėju

3 pav. Krokuvos tabulatūros titulinis puslapis (1565)

Jacques' u Moderne' u (1495?–1567?), Liono katedros *maître de chapelle*. Kai Bakfarkas lankėsi Prancūzijoje, šalies karališkajame soste buvo karalius Henrikas II (1519–1559); istoriniai šaltiniai kol kas neatskleidžia, ar Bakfarkas ir karalius palaikė ryšius, tačiau Haraszi teigia, kad greičiausiai jiems yra tekę susidurti (Haraszi 1929, p. 166).

Muzikologė Trilupaitienė aptariamą rekomendacinį laišką taip pat mini savo darbuose (Tripulaitienė, 1999), bet sieja jį su LDK didiku, reformacijos veikėju Mikalojumi Radvila Juodoju (1515–1565), kuris esą palaikė artimus santykius su Melanchtonu. Kiraly'io nuomone, 1552 m. per Vokietiją į Italiją išvykęs Bakfarkas Nurembergo mieste Melanchtoną sutiko visai neplanuotai. Vėliau dėl nepalankios politinės situacijos Vokietijoje Bakfarkas trumpam grįžo į Lenkiją, o po kelių mėnesių išvyko į Prancūziją. Kiraly'is tikina, kad, remiantis 1554 m. Prūsijos kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio laišku (matyt, tuo pačiu, apie kurį užsimena ir Haraszi), liutnininkas pasirodė Romos popiežiaus aplinkoje ir Prancūzijos karaliaus rūmuose.

Tarnystė Žygimantui Augustui 1549–1566 m.

Užsienio muzikologų darbuose Žygimanto Augusto laikų LDK lyg sutartinai vadinama tiesiog Lenkija. Vis dar neaišku, kada 1549–1566 m. Bakfarkas rezidavo

Vilniuje – *Wilna* (Falvy, 1987, p. 98), o kada Lenkijoje. Trilupaitienės tvirtinimu, vengrų muzikas ypač daug laiko leisdavo Vilniuje, kur palaikė artimus ryšius su Radvila Juodoju (Tripulaitienė, 1999, p. 45). Muzikologės nuomone, Bakfarkas likdavo Vilniuje net tada, kai Žygimantas Augustas ir jo dvarininkai išvykdavo į Krokuvą. Be to, yra žinoma, kad savo pirmąją žmoną Kotryną Narbutaitę liutnininkas taip pat vedė Vilniuje, šiame mieste nusipirko namą. Falvy'is savo studijoje rašo: „Jis [Bakfarkas] buvo Vilniuje [Wilna], Lenkijos karališkajame soste tarp 1549–1566“ (Falvy, 1987, p. 98). Ragauskienė teigia, kad „1551–1566 metais [Bakfarkas] su pertraukomis dirbo Vilniuje“ (Ragauskienė, 2010, p. 13). Pastarasis laikotarpis dvejais metais skiriasi nuo datos, kurią pateikia Falvy'is, bet jis veikiausiai yra tikslesnis, nes 1549 m. Bakfarkas pirmą kartą Žygimantui Augustui skambino viename iš Lenkijos dvarų, o oficialioms fistulioriaus¹¹ pareigoms buvo priimtas tais pačiais metais Krokuvoje (Haraszi, 1929, p. 164), iš kur į Vilnių kartu su Žygimantu Augustu lydėjo jo mirusios žmonos Barboros Radvilaitės (1520–1551) palaikus.

Pasitraukimas iš Vilniaus

Kūrybingiausias Bakfarko gyvenimo laikotarpis, praleistas tarnaujant Žygimantui Augustui, pasibaigė labai netikėtai – staigiu liutnininko išvykimu iš Vilniaus 1566 m. Šis „pabėgimas“ apgaubtas legendomis: manyta, kad Bakfarkas buvęs Prūsijos kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio, su kuriuo palaikė itin glaudžius santykius, šnipas. Pastarąją versiją pirmasis iškėlė Opienskis, teigęs, kad išlikę laišakai įrodo, jog liutnininkas reguliariai pranešdavo Brandenburgo suverenui apie svarbius įvykius Lenkijos soste (Haraszi, 1929, p. 167). Šis teiginys kartojamas Skei (Skei, 1981, p. 678), Haraszi (Haraszi, 1929, p. 167), Falvy'io darbuose (Falvy, 1987, p. 85), tačiau yra atmetamas tyrėjų Kiraly'io, Homolyjos, Benko: šių muzikologų darbuose teigiama, kad tai tėra klaidinga liutnininko ir kunigaikščio susirašinėjimų interpretacija. Trilupaitienė Bakfarko išvykimą iš Vilniaus sieja su reformacijos globėjo Radvilo Juodojo mirtimi 1565 m. (Trilupaitienė, 1999, p. 45). Ragauskienė kelia hipotezę, kad liutnininkas galėjęs būti kraštutinių religinių pažiūrų – arijonizmo – šalinininkas, o to meto Lietuvoje ir Lenkijoje sąlygos radikaliai tikėjimui buvo nepalankios (Ragauskienė, 2010, p. 21). Nors faktas, kad liutnininkas reguliariai teikė informaciją apie LDK karališkojo dvaro įvykius Prūsijos kunigaikščiui Albrechtui Brandenburgiečiui paneigtas, tam tikrais savo veiksmais Bakfarkas turėjo užsitraukti Žygimanto Augusto nemalonę, kad šis netgi lieptų išgrobstyti likusį muziko turtą. Sunku tikėti, kad LDK valdovo rūstybę Bakfarkas būtų galėjęs užsitraukti vien dėl staigaus pasitraukimo iš muziko pareigų valdovo dvare. Vis dėlto jau 1565 m. pabaigoje Bakfarkas nusprendė vykti į Vieną pas imperatorių Maksimilianą I. Prieš tai, tu

pačių metų gegužę ar birželį, liutnininkas jau buvo nuvykęs ten, norėdamas gauti privilegiją antrajam savo kūrinių rinkiniui. Privilegiją liutnininkas gavo birželio 16 dieną, o dirbti Maksimiliano II dvare Bakfarkas pradėjo 1566 m. birželio 1 dieną (Kiraly)¹². Haraszi teigia, kad kvietimą dirbti pas imperatorių liutnininkui padėjo gauti vengrų didikas Andre Duditzas (1533–1589), tuo metu užėmęs Habsburgų ambasadoriaus Lenkijoje pareigas (Haraszi, 1929, p. 168).

Savo pirmąją žmoną palikęs Vilniuje, Bakfarkas apie 1567 m. vedė antrą kartą. Muzikologė Poulton teigia, kad 1568 m. Bakfarkas išsiuntė savo naują šeimą į Paduvą (Poulton, 1977, p. 411), o jau 1569 m., apkaltintas maištavimu, buvo suimtas, bet greitai paleistas. Iš to galima spręsti, kad muzikas iš tiesų buvo politiškai aktyvus.

Nors Maksimiliano II imperatoriškajame dvare Bakfarkas dirbo trumpai, panašu, kad Vienos laikotarpis paliko svarbų pėdsaką liutnininko veikloje ir kūryboje.

Išlikę šaltiniai ir Bakfarko biografijos problematika

Pirmasis Bakfarko kompozicijų rinkinys „Intabulatura Valentini Transilvani Coronensis: liber primus. Lugduni apud Iacobum Modernum. Cum privilegio ad triennium“ buvo išleistas Prancūzijoje, Liono mieste, 1553 m.¹³ Titulinio lapio viduryje esanti graviūra vaizduoja žmogų, sėdintį prie stalo ir skambinantį liutnia, o kairiame ir dešiniame lapo kampuose matyti du herbai: kairysis, Homolyjos ir Benko teigimu, yra arkivyskupo Tournono herbas, o dešinysis priklauso Bakfarko šeimai¹⁴. Atsižvelgiant į šiuos faktus galima teigti, kad graviūroje vaizduojamas pats Bakfarkas. Antro lapo apačioje išspausdinta data ir miesto nuoroda – 1552 m. sausio 18 diena, Lionas¹⁵. Ketvirtame lape spausdinama dedikacija arkivyskupui Tournonui: „Jo malonybei labiausiai gerbtinam kardinolui Turnonijui, švenčiausiajam apaštalui, Liono arkivyskupui ir vikarui, Valentinas Bakfarkas iš Brasovo Transilvanijoje meldžia palaimos.“¹⁶ Dedikacijoje Bakfarkas mini, kad Tournonas jį globoti ėmėsi „daug metų anksčiau“ iš „tokios tolimos pasaulio dalies“, visada buvo „muzikos studentų tėvas ir mecenatas“. Įdomu ir tai, kad po prakalba pasirašoma „Lionas, sausio 23-ioji“. Tai vėlesnė data negu spausdinama tituliniam lape.

Liono tabulatūroje kūriniai parašyti itališkąja notacija, o tai rodo Bakfarko *itališką* muzikinį išsilavinimą. Be keturių originalių keturbalsių fantazijų, rinkinį sudaro vokalinių kūrinių intavoliacijos, bylojančios apie Bakfarko estetinį skonį ir muzikinius interesus¹⁷: dauguma dainų, pasirinktų intavoliacijoms, yra prancūziškos; tai rodo, kad Bakfarkas ne tik buvo gerai susipažinęs su itališkąja ir nyderlandų muzikinėmis tradicijomis, bet ir išmanė prancūzų muziką.

Antrasis Bakfarko kūrinių rinkinys – Krokuvos liutnios tabulatūra „Valentini Greffi Bakfarci Harmoniarum musicarum in usu testudinis factarum tomus primus“ – įvairiausiai svarbus šaltinis, publikuotas 1565 m.¹⁸ Užrašas

Tomus primus tituliniam lape taip pat sukėlė nemažai diskusijų, nes rinkinio įvardijimas pirmuoju leido spėlioti apie intencijas išleisti ir daugiau tomų arba paskatino prielaidą apie realiai pasirodžiusius, bet neišlikusius darbus (ilgai buvo tikima, kad prieš mirtį Bakfarkas sunaikino daug savo kūrybos, galbūt ir Krokuvos liutnios tabulatūrą „Tomus Secundus“). Tačiau Bakfarko inventorių, kurį surinko ir susistemino Paduvos miesto gyventojas Wendelinas Tieffenbruckeris, šią legendą paneigė (Haraszi, 1929, p. 165).

Krokuvos liutnios tabulatūros tituliniam lape rašoma, kad privilegiją tabulatūrai suteikė imperatorius – *Imperatoriae Maiestatis*; čia pateikiama kūrinių rinkinio leidimo vieta – *Cracoviae*, leidėjas – *Lazarus Andreae* ir tikslī leidimo data – 1565 m. spalī¹⁹. Antrame lape vaizduojamas stilizuotas Lenkijos herbas²⁰, trečiajame spausdinta dedikacija Žygimantui Augustui (tituliniam lape jis taip pat minimas du kartus). Po dedikacijos Krokuvos tabulatūros trečiajame lape išspausdinti keturi poetiniai tekstai. Pirmasis jų (ketuereilis), Homolyjos teigimu, yra Bakfarko moto:

Dorybė išlieka: ir visa kita žlunga,
Ką šis platus pasaulis aprėpia;
Bet vienintelė dorybė triumfuoja
Ir išaukština žmogų iki aukšto dangaus²¹.

Antrasis poetinis tekstas, gerokai ilgesnis, yra poeto Andrzejaus Trzycieskio (1525?–1584) odė²² „De Insignibus Eiusdem Carmen“ („Valentino Bakfarko rankoms“). Nors jame daugiausia išreiškiamas žavesys Bakfarko genijumi, čia pateikiami du biografijai svarbūs faktai: kelis kartus minima, kad muzikas kilęs iš Vengrijos, ir liutnininkas pavadinamas „vengrų Orfėju“. Trečioje nedidėleje poemoje „Valentinui Bakfarkui“²³, kaip ir prieš tai spausdintame tekste, vengrų muzikas mitologizuojamas ir giriamas. Ketvirtame poetiniame tekste „Ad Sodales Musicos“ („Muzikantams“) kreipiamasi į muzikus, viliantis, kad Krokuvos tabulatūra bus teigiamai jų įvertinta.

Po keturių lyrinių poetinių kūrinių antrajame Bakfarko kompozicijų rinkinyje išspausdinta garsioji liutnininko prakalba. Joje daugiausia žinių randame apie Bakfarko estetines pažiūras, išsilavinimą: muzikas mini graikų filosofų darbus, dalijasi jų mintimis apie muzikos meno galią ir grožį, muzikos prigimties apmąstymais ir pan. Taip pat liutnininkas, aprašydamas bibliinių istorijų pavyzdžius, susijusius su muzika, deklaruoja Biblijos išmanymą. Nors prakalba konkrečių faktų apie Bakfarko gyvenimą nepateikia, čia galima rasti naudingų nuorodų, leidžiančių spręsti apie istorinį kontekstą. Štai minima konkreti istorinė asmenybė – popiežius Leonas X: Bakfarkas aprašo didelį pontifiko rūpestį menais, taip pat gana detalai ir asmeniškai aptaria popiežiaus gyvenimą, tad ši prakalbos dalis leidžia spėti apie galimą Bakfarko bendravimą su pontifiku arba jo aplinka. Taip pat liutnininkas bent kelis

kartus užsimena, kad šią tabulatūrą skatino „maloningasis valdovas“ ir kad ji leidžiama jo įsakymu. Prakalboje nepamirštas Žygimantas Augustas: minima jo ypatinga meilė muzikai²⁴, nepaprastas jo rūpestis ir globa. Taip pat pateikiama ir užslėpta nuoroda į Žygimanto Augusto žmonos Barbaros Radvilaitės mirtį, kurią tekste galime įžvelgti tik žinodami tragišką meilės istoriją: „Tad priimk tai, kas nūnai nuo manęs skelbiama kaip manųjų darbų įžangos, kad tavo laimingu vadovavimu į visų rankas galėtų patekti, ir, linksmas bei džiugus, mėgaukis šiuo gyvenimu, kuris iš savęs esti nemalonus ir žiaurus kuo labiausiai.“²⁵ Prakalbos pabaigoje Bakfarkas užsimena, kad Žygimantui Augustui dirba jau daugelį metų, prašydamas „ir mane, kurį tiek metų, nemenka malone, priešingai, nepaprastai esi aprūpinęs, nuo šiol dar stipriau apkabink ir ypatingu palankumu aprūpink“. Prisiminus, kad Bakfarkas iš Vilniaus išvyko staiga, net asmeniškai neįteikęs šios tabulatūros Žygimantui Augustui, šis prašymas skamba paradoksaliai, lyg atsiprašymas. Prakalbos pabaigoje liutnininkas pasirašo „Jūsų šviesiausios didenybės amžinas ir ištikimas globotinis ir pavaldinys, vengras Valentinas Bakfarkas“, taip išryškindamas savo kilmę; pateikiama tiksli data – spalio 15 diena, kuri veikiausiai yra prakalbos rašymo data.

Žvelgiant į Krokuvos tabulatūrą sudarančius kūrinius galima dar kartą spręsti apie jau minėtą Bakfarko išsilavinimą, liutnininko mėgstamus muzikinius žanrus (fantazijas ir intavoliacijas) ir kompozitorius, su kurių kūryba Bakfarkas turėjo būti puikiai susipažinęs²⁶.

Muzikologų studijose menkai aptarti du XVII a. pradžioje parašyti literatūros šaltiniai, kuriuose minimas Bakfarkas. Cesaro Nostradamo (1555–1629) elegija, skirta liutnininko Charles'io Duverdier mirčiai, anot Haraszi, yra įdomus Bakfarko pasirodymas prancūzų literatūroje (Haraszi, 1929, p. 170). Pats faktas, kad vengrų liutnininkas minimas prancūzo kūrinyje, leidžia spėti, kad muzikas buvo gerai žinomas Prancūzijoje. Šioje elegijoje Bakfarko pavardė minima tik kartą: po ilgų ditirambų, skirtų mirusiajam Duverdier, rašoma:

Tu pamatysi Edinthoną ir jo senuosius varpininkus,
Kurių dainas dar gerbia visata,
Francisque de Milano ir lenką Bagfarą,
Kurie grojo tūkstančius karūnuotų mūsų karalių koncertų²⁷.

Remiantis šiomis eilutėmis galima daryti kelias prielaidas. Pirmiausia akivaizdu, kad Bakfarkas šioje elegijoje minimas šalia Charleso Edinthono, Prancūzijos karaliaus Henriko II liutnininko, ir Milano, bene žymiausio XVI a. liutnininko ir, remiantis anksčiau jau aptarta Homolyjos keliama hipoteze, Bakfarko mokytojo. Bet koku atveju Bakfarko minėjimas greta šių dviejų liutnininkų leidžia daryti prielaidą, kad bent jau XVII a. pradžioje Bakfarkas buvo ypač vertinamas. Paskutinė citatos eilutė, kurioje rašoma

apie koncertus „mūsų karaliams“, leidžia teigti, kad liutnininkas grojo Prancūzijos karaliui. Taip pat svarbu, kad šalia pavardės *Bagfar* pridėdama nuoroda į tautybę – „lenkas“.

Antrasis literatūros kūrinys, kuris *galbūt* mini Bakfarką ir suteikia žinių apie jo biografiją, yra Nicolas Rapino (1535–1608) rinkinyje „Les oeuvres latines et francaises de Nicolas Rapin“ („Lotyniški ir prancūziški Nicolas Rapino kūriniai“), publikuotame 1610 m. Paryžiuje. Šios publikacijos 47 puslapyje išspausdinta elegija „Ad Jacobum Gilotum Majorum gentium Senatorem“ („Jacobui Gilotui, senatorių protėviui“). Joje minimi dešimt muzikantų, nešančių mirusįjį. Visi jie – žymūs liutnininkai ir kompozitoriai, kūrę muziką šiam instrumentui. Haraszi nuomone, šioje elegijoje minimas „Gallicus ille Polonus“ yra kaip tik Bakfarkas (Haraszi, 1929, p. 172). Jeigu ši hipotezė teisinga, tuomet, remdamiesi elegijos tekstu, sužinome, kad vengrų liutnininkas Prancūzijos karaliaus rūmuose skambino liutnia iš dramblio kaulo²⁸, kuri buvusi gausiai išpušta ir ypač brangi. Haraszi savo teiginį, kad „Gallicus ille Polonus“ yra Bakfarkas, argumentuoja tuo, kad vengrų liutnininkas Prancūzijoje buvo žinomas kaip lenkų kilmės muzikas. Muzikologas atmeta galimybę, kad elegijoje galėjo būti minimas kitas žymus liutnininkas iš Lenkijos – Jacobas de Reysas (1550–1605), teigdamas, kad jį Rapinas būtų ir pavadinęs *Jacob*; be to, pastarasis mirė 1605 m., tad labiau tikėtina, kad elegijos autorius mini anksčiau mirusį Bakfarką. Vis dėlto pastarasis šaltinis kelia abejonių.

Išvados

Bakfarko biografijos analizė patvirtino, kad analizuojant senosios muzikos šaltinius nuolat susiduriama su neatšakytomis klausimais, tad į pateikiamus faktus antriniuose šaltiniuose reikia žiūrėti ypač atidžiai ir kritiškai.

Atliekant tyrimą išsiaiškinta, kad Bakfarko gyvenimu ir kūryba buvo susidomėta dar XIX a. antroje pusėje, o svarbiausi darbai, skirti muzikai, priklauso XX–XXI a. lenkų ir vengrų muzikologams.

Bakfarko gyvenimo faktų rekonstrukcija puikiai atspindi bendrąją senosios muzikos atlikėjų ir kompozitorių biografijų atkūrimo problematiką. Išanalizavus pagrindinę istoriografiją ir literatūrinius šaltinius, susijusius su Bakfarko biografija, tampa akivaizdu, kad didžioji dalis muziko gyvenimo faktų yra abejotini, o skirtingi autoriai, polemizuodami vieni su kitais, iki šiol siūlo vis naujų tų pačių šaltinių interpretacijų.

Bakfarko biografija iki mūsų dienų vis dar kupina neaiškumų. Publikacijoje daroma išvada, kad pagrindiniai klausimai yra muziko gimimo data, pavardės *Greff* atsiradimo istorija, Bakfarko liutnios meno mokytojas, miglotas laikotarpis po karaliaus Jono I mirties, neaišku, kieno parašytas (?) rekomendacinis laiškas Philippui Melanchtonui, ir neabejotinai – staigus liutnininko pasitraukimas iš Vilniaus.

Visi mus pasiekiantys liutnininko biografijos faktai gali suteikti informacijos apie menininką, jo veiklą ir pripažinimą įvairiose šalyse. Išlikę muzikiniai ir literatūriniai šaltiniai liudija Bakfarko tautybę, tarnavimo Žygimantui Augustui istoriją, išsilavinimą, apytikslę susipažinimo su Liono arkivyskupu François Tournonu datą, pažintį su popiežiumi Leonu X ir kitas svarbias biografines detales.

Kaip žinome, yra išlikę du Bakfarko kompozicijų rinkiniai, ne tik atskleidžiantys kompozitoriaus ir intavoliacijų kūrėjo kūrybiškumą, bet ir leidžiantys rekonstruoti liutnininko biografiją. Be to, Vakarų Europoje yra nemažai išlikusių kitų autorių sudarytų XVI a. antros pusės–XVII a. pradžios liutnios tabulatūrų, į kurias buvo įtraukti Bakfarko kūriniai. Tai patvirtina prielaidą, kad aptariamam laikotarpiu Bakfarkas buvo plačiai žinomas ir vertinamas.

Būtina paminėti ir tai, kad XVII a. prancūzų literatūroje randamos dvi poetinės Cesaro Nostradamo ir Nicolas Rapino elegijos, kuriose, šalia kitų žinomų liutnininkų, minimas (?) Bakfarkas.

Skirtingą tyrėjų požiūrį į Bakfarką lėmė įvairūs veiksniai. Pagrindiniai jų yra šie: turimi duomenys, kultūriniai skirtumai, konteksto išmanymas, vertintojo kompetencija ir subjektyvus skonis. Vis dėlto atlikus tyrimą galima reziumuoti, kad požiūris į Bakfarką buvo ir yra homogeniškas: dauguma mokslininkų sutartinai pabrėžia jo svarbą XVI a. liutnios muzikos istorijai.

Nuorodos

- Eleonoros Buožytės vertimas skelbiamas Rasos Murauskaitės kursiniame darbe „Valentinas Bakfarkas: Renesanso epochos populiarumo / žinomumo fenomenas“. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2013.
- Visi šie tyrėjai ir jų darbai trumpai apžvelgiami: Gombosi, 1935, p. 71.
- Henrykas Opienskis analizavo Valentino Bakfarko gyvenimą ir kūrybą daktaro disertacijoje, 1914 m. apgintoje Leipcigo universitete. Be to, kurį laiką asmeniniuose archyvuose saugojo keletą išlikusių liutnininko laiškų originalų.
- 1967 m. monografiją perleido vengrų muzikos istorikas Zoltonas Falvy'is.
- Barre* (pranc. – „sankirta“) – grojimo būdas, kai vienu pirštu reikia užspausti daugiau negu vieną stygą.
- XVI a. Brasovo miestas vadintas Krondstatu. Šiuo metu jis yra Rumunijos teritorijoje.
- Leonas X (1475–1521) – 217-asis Romos katalikų bažnyčios popiežius, geriausiai žinomas dėl nesėkmingų bandymų sustabdyti reformaciją.
- Pirminis šaltinis – Bakfark, V. „Valentini Greffi Bakfarci Harmoniarum musicarum in usu testudinid factarum tomus primus“. Krokva, 1565 („Opera Omnia II“, 1983). Praturtintas vertimas į lietuvių kalbą – Sigitas Narbutas.
- Philippo Melanchtono tikroji pavardė buvo Schwartzerdas.
- Arkivyskupas François Tournonas, didis protestantų priešas, dėl politinių pokyčių nuo 1547 m. rezidavo Romoje, kur aštuonerius metus popiežiaus aplinkoje atstovavo Prancūzijai.
- Fistulioriais buvo vadinami visi instrumentalistai.
- Nuo 1566 m. imperatoriaus Maksimiliano II suvestinėje „Romisch kaiserlichen Majestat Cantorei Personen“ („Romos imperijos didenybės muzikantai“) randama Bakfarko pavardė ir minima, kad liutnininko alga buvo 300 florinų (Kiraly).
- Iki Antrojo pasaulinio karo originalo kopija buvo saugoma Prancūzijoje, Vezulio miesto bibliotekoje. Dabar vidutinės kokybės fotokopija saugoma Budapešto nacionalinėje bibliotekoje. Kita originali kopija yra Harvardo universiteto bibliotekoje („Opera Omnia I“, 1976).
- Dėl prastos fotokopijos kokybės neįmanoma aiškiai pasakyti, kas vaizduojama Bakfarko šeimos herbe.
- Nesutampantios datos, įnešančios painiavos, iš tiesų skiriasi dėl pietinės Prancūzijos kalendoriaus, kuriame nauji metai skaičiuojami nuo kovo 1 dienos.
- Vertė Rasa Murauskaitė.
- Vokalinių kūrinių intavoliacijos, išspausdintos Liono tabulatūroje: Nicolas Gombert'o (1495–1560) motetas „Aspice Domine“; Jaquet'o de Mantua (1483–1559) motetas „Aspice Domine“; Loyser'o Pietono (datos nežinomos) motetas „Benedicta es“; Jeano Richafort'o (1480–1547) motetas „Hierusalem luge“; Thomaso Crequillono (1505–1557) dainos „Le corps absent“, „Ung gay bergier“; Clemento Jannequino (1485–1558) dainos „Or vien ca, vien m'amyce“, „Martin menoit“; Rogier Pathieso (1510–1565) daina „D'amours me plains“; Claudino Sandrino (1490–1561?) daina „O combien est“; Jacques'o Arcadelt'o (1507–1568) madrigalai „Si grand e la pieta“, „Il ciel che rado“, „Che piu foc'al mio foco“, „Quand'io pens'al martire“; Philippo Verdeloto (1480?–1530?) madrigalai „Dormend'un giorn'a Bai“ ir „Ultimi mei sospiri“.
- Originalai saugomi Miuncheno ir Bolonės bibliotekose. Prieš Antrąjį pasaulinį karą egzistavo dar viena kopija, saugota Berlyno bibliotekoje („Opera Omnia II“, 1983).
- Tikslus įrašas: *Anno a virgineo partu, M. D. LXX. Mense Octobri.*
- Karūnuoto erelio širdies zonoje nupiešta liutnia, iš jos į abi puses nukreipti pučiamieji instrumentai.
- Angl. *Virtue stands: and all else falls / that this wide world embraces; / but virtue alone holds the palm / and exalts man towards the high heavens* („Opera Omnia I“, 1976; vertė Rasa Murauskaitė).
- Andrzejus Trzycieskis pasirašo taip: „Andreas Tricesius, lenkų riterio, odė“. Šis lenkų poetas ir satyrikas, protestantas, buvo vienas ryškiausių lenkų Renesanso epochos literatų.
- Trečio ir ketvirto poetinių tekstų autorius nėra pažymėtas, tad galima prielaida, kad tai taip pat Andrzejus Trzycieskis.
- 1549 m. Žygimantas Augustas suteikė ypatingą privilegiją muzikams (Lurencie, 1928, p. 125).
- Vertė Eleonora Buožytė.
- Krokuvos liutnios tabulatūroje be vienos tribalsės ir dviejų keturbalsių fantazijų randamos šių kūrinių intavoliacijos: J. Clemenso non Papos (1510?–1555?) motetai „Jesu nomen sanctissimum“, „Erravi sicut ovis“, „Circumdederunt me“; Nicolas Gombert'o (1495–1560) motetai „Cantibus organis“, „Domine, si tu es“, „Venite filii“; Jacques'o Arcadelt'o (1507–1568) motetas „Exaltabo te Domine“; Josquino des Pres'o (1455–1521) motetas „Qui habitat in adjutorio“ ir daina „Faulte d'argent“.
- Pranc. *Tu verras Edinton et ces sonneurs antiques, / Dont encor l'univers honore les cantiques, / Francisque de Milan et Bagfar Polonois, / Qui font mille concerts couronnees de nos Roys* (vertė Rasa Murauskaitė).
- Elegijoje tekstas „liutnė iš dramblio kaulo“ gali būti tik meninis įvaizdis, o ne tikrovė.

Literatūra

- Autexier, Philippe. Valentini Bakfarki Opera Omnia by Balint Bakfark; Istvan Homolya; Daniel Benko. Review. In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1980, t. 22.
- Benko, Daniel. Bakfark Problems I. (Lasso–Bakfark „Veni in hortum meum“). In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1975, t. 17, p. 297–313.
- Benko, Daniel. Janequin-Bakfark “Un Gay Bergier” (Valentin Bakfark’s intabulation technique). In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1972, t. 14, p. 215–228.
- Brown, Howard Mayer. Oeuvres d’Albert de Rippe, III: Chansons (deuxième partie); Danses by Jean-Michel Vaccaro. In *Music and Letters*, 1976, vol. 57, Nr. 4.
- Deak, Endre. Valentinas Bakfarkas – didysis liutnininkas. In *Valentinas Bakfarkas Žygimanto Augusto dvaro liutnininkas*. Vilnius: Lietuvos Stepono Batoro vengrų kultūros draugija, 2012.
- Dobszay, Agnes. L’histoire de la musique hongroise. In *Dossiers sur la hongrie*, 2001, Nr. 1, p. 1–12.
- Falvy, Zoltan. “Symphonia Hungarorum” thousand years of music culture in Hungary“ by Janos Karpati. In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 2002, t. 43, p. 207–217.
- Falvy, Zoltan. Middle-East European court music (11–16th centuries): a preliminary survey. In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1987, t. 29, p. 63–105.
- Gombosi, Otto. *Bakfark Balint elete es muvei (1507–1576)*. Budapest, 1935.
- Gombosi, Otto. Valenty Bekfark w Polsce. *Muzyka*, 1926, Nr. 6.
- Haraszti, Emile. Un grand luthiste du XVIe siecle: Valentin Bakfark. In *Revue de Musicologie*, 1929, t. 10, Nr. 31, p. 159–176.
- Homolya, Istvan. *Valentine Bakfark. Lutenist from Transylvania*. Budapest: Corvina, 1984.
- Homolya, Istvan. Probleme um das Geburtsdatum Bakfarks: Beitrag zu einer Pressepolemik. In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1980, t. 22, p. 61–67.
- Jambor Laszlo. Hungarian Music. In *Hungary and the Hungarians*. United States of America: Matthias Corvinus Publishers, 2013, p. 277–281.
- Kecskes, Andras. Fresh Data to 16th Century Hungarian Dance-Music (Almande de Vngrie). In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1975, t. 17, p. 283–296.
- Kiraly, Peter. Le testament et les biens de Bakfark a Padoue. In *Muzsika* 38/6, 1995, p. 18–20.
- Kiraly, Peter. *Valentin Bakfark*. Interneto prieiga: www.grovemusiconline.com [žiūrėta 2013 m. spalio 30 d.].
- Laurencie, de la Lionel. *Les Luthistes*. Paris: Librairie Renouard, 1928.
- Narbutas, Sigitas. *Istorija muzika šlovinama*. Vilnius: Nacionalinis muziejus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2012.
- Ness, Arthur. Valentin Bakfark, Lutenist from Transylvania by Istvan Homolya; Gyula Gulyas. In *Notes, Second Series*, 1988, vol. 44, Nr. 3, p. 477–479.
- Newman, Joel. Renaissance and Baroque Music for Lute and Guitar by Karl Scheit. In *The Musical Quaterly*, 1956, vol. 42, Nr. 4, p. 567–569.
- Nussbächer, Gernot. Corrections sur la biographie de Bakfark. In *Studii de muzicologie*, 1984, t. 13, p. 139–148.
- Opera Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmuose*. Trilupaitienė, Jūratė (sud.). Vilnius: Nacionalinis muziejus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2010.
- Opera Omnia I: The Lyons Lute-Book (1553) by Valentin Bakfark*. István Homolya, Dániel Benkő (sud.). Editio Musica, 1976.
- Opera Omnia II: Das Lautenbuch von Krakau (1565) by Valentin Bakfark*. István Homolya, Dániel Benkő (sud.). Editio Musica, 1983.
- Opienski, Henryk. *Beiträge zu Valentin Bakfark’s Leben und Werk*. Leipzig, 1914.
- Opienski, Henryk. *Bekwark lutnista*. Warszawska, 1906.
- Pirro, Andre, Reese, Gustav. Leo X and Music. In *The Musical Quaterl*, 1935, vol. 21, Nr. 1, p. 1–16.
- Poulton, Diana. Opera Omnia, I: The Lyons Lute-Book (1553) by Valentin Bakfark; István Homolya; Dániel Benkő. In *Early Music*, 1977, Nr. 3.
- Ragauskienė, Raimonda. *XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*. Vilniaus: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010.
- Ragauskienė, Raimonda. Vengrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Aleksandro Jogailaičio ir Stepono Batoro laikais (1492–1586). In *Istorija. Mokslo darbai*, 2008, t. 72. Interneto prieiga: http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=162&Itemid=59 [žiūrėta 2014 m. sausio 12 d.].
- Skei, B. A. Opera omnia I: Das Lautenbuch von Lyon (1553) by Valentini Bakfark; István Homolya; Dániel Benkő; Opera omnia II: Das Lautenbuch von Krakau (1565) by Valentini Bakfark; István Homolya; Dániel Benkő. In *Notes, Second Series*, 1981, Nr. 3, p. 677–679.
- Spencer, Robert. Valentine Bakfark: Lutenist from Transylvania by István Homolya; Gyula Gulyás; Bertha Gaster. In *Music & Letters*, 1986, Nr. 1.
- Trilupaitienė, Jūratė. Lietuvos ir Italijos muzikiniai ryšiai XVI a. In *Menotyra*, 2002, Nr. 1, p. 64–69.
- Trilupaitienė, Jūratė. *XVI–XVII a. Lietuvos bažnytinė muzika: konfesinių sąjūdžių poveikis jos raidai*. Habilitacinio darbo santrauka. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 1999.
- Trilupaitienė, Jūratė. Valentinas Bakfarkas Lietuvoje. In *Menotyra*, 1984, Nr. 12, p. 4–18.
- Valentinas Bakfarkas: Žygimanto Augusto dvaro liutnininkas: Bakfarko atminimo vakaro, skirto Lietuvos ir Vengrijos diplomatinių santykių atkūrimo 20-osioms metinėms paminėti, pranešimai ir koncerto nuotraukos*. Vilnius: Lietuvos Stepono Batoro vengrų kultūros draugija, 2012.
- Zolnay, Laszlo. Data of the Musical Life of Buda in the Late Middle Ages. In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1967, t. 9, p. 99–113.

Summary

The process of the reconstruction of the biographies of historical personalities is complicated: facts in the primary and secondary data are often hard to prove; they are entwined with subjective opinions, missing information where interpretations are sometimes contradict one another. This issue is truly relevant whilst studying the biographies of Renaissance composers and performers. The main question explaining the importance of musical biography to musicological researchers is if it is possible to draw parallels between the biography and creative work and vice versa; if it is possible to identify the details of a musician's life in his creative activities. Whilst analysing artists' biographies and the history of their artworks, we often meet various points of view about the same personalities and their works. The analysis of biographical data of Valentin Bakfark, presented in this publication, confirmed that whilst working with sources of early music, one is always faced with unanswered questions, so it is crucial to look attentively and critically into the facts found in secondary sources.

Valentin Bakfark (1506?–1576) beyond doubt is the most significant composer and lutenist of the 16th century who worked in the Grand Duchy of Lithuania. Researching it was discovered that it was the end of 19th century when his life and work were taken into consideration. The most important studies about this musician belong to Hungarian and Polish musicologists of the 20th–21st century.

The reconstruction of Bakfark's life facts truly reflects general problems of composers and musicians' biographies as well as early music restoration. While analysing the main historiography and literary sources, related with the Bakfark's biography, it becomes evident that the major part of facts about his life is highly questionable. Different authors keep debating between one another and up until now new interpretations of the same sources have been given. It is necessary to add that in the French literature of the 17th

century there were two poetic elegies found were Bakfark is mentioned next to other well-known lutenists.

Up until now, the biography of Bakfark has been full of uncertainties. This publication comes to the conclusion that the main questions are the birth date of the musician, the history of the presence of the surname Greff, Bakfark's lute teacher, the obscure period after King John's I death; furthermore, it is not clear who wrote the recommendation letter to Philipp Melanchton and certainly the lutenist's surprise departure from Vilnius.

All biographical facts that are available give relevant information about the artist and his activities, and how he was appreciated in various countries. Remaining musical and literary resources testify to his nationality, the history of his service for Sigismund II Augustus, Italian education, an approximate date of acquaintance with Bishop Francois Tournon, as well as with Pope Leo X and other fundamental biographical details.

It is well known that there are two collections of Bakfark's compositions still remaining which are significant not only to reveal the composer's creativity, but also to present the importance of sources as a reconstruction of the lutenist's biography. Moreover, in Western Europe there are many lute tablatures still remaining, which are made by other authors of the second half of the 16th century and the beginning of the 17th century. They also include Bakfark's compositions. These facts confirm the hypothesis that in mentioned period Bakfark was well known and highly valued.

The factors which determined different points of view about Bakfark are: existing data, cultural differences, the understanding of context, the competence of the assessor and subjective taste. However, after doing the research it can be summarized that the opinion about Bakfark was and will be homogeneous: most scholars emphasize his importance for the history of the 16th century's lute (only a few Western Europe musicologists look sceptically to such an evaluation).